

Utbildning och demokrati

– Installationsföreläsning vid Örebro universitet 5 februari 1999

Tomas Englund

Det känns bra att hålla en installationsföreläsning vid det nya Örebro universitet och det förklaras bl a av att jag har en specifik relation till det nyblivna universitetet på flera olika sätt. Låt mig börja med några korta reflektioner över detta förhållande.

Jag började mina universitetsstudier här, när universitetsfilialen inrättades 1967, med fantastiska seminarier under ledning av Bengt Almerud i statskunskap och Thore Hammarland i ekonomisk historia. Jag var dessutom lärare i ekonomisk historia under 1970-talet och hade också planer på att satsa på just det ämnet.

Men sedan blev det Uppsala. Som forskarstuderande, först i ekonomisk historia och sedermera i pedagogik, och som forskare och lärare har jag utvecklats till en mästerverdare Örebro - Uppsala (och Stockholm) under drygt 25 år och det skall det väl vara slut på nu.

Intressantare än dessa personliga ting är att jag – som deltid- och tillförordnad professor här i Örebro alltsedan april 1993 haft förmånen att ta del av framväxten av en specifik pedagogisk institution. Det innebär faktiskt att jag, tror jag, har den längsta professorserfarenheten av mina kolleger här på universitetet.

Vad gäller den pedagogiska institutionen, så bildades den 1 januari 1997 som en sammanslagning av pedagogikämnet – som var ett av de ämnen som ingick i institutionen för samhällsvetenskap – och institutionen för lärarutbildning. Den kom därmed att bilda en för landet tämligen unik enhet som också gett specifika förutsättningar för utbildning och forskning.

Vad som möjligen känns litet underligt är att det här är tredje gången på relativt kort tid som jag håller en installationsföreläsning som professor. Sådant gör man vanligen en, möjligen två gånger, men nu är det på en del speciella förutsättningar, bl a den att Örebro universitet nu existerar, alltså tredje gången för mig.

Vid lärarhögskolan i Stockholm där jag installerades 1994 som efterträdare till min doktorsavhandlingsopponent, den nuvarande generaldirektören för skolverket, Ulf P Lundgren höll jag en föreläsning med titeln *Pedagogikens uppgifter*¹ som jag här kort skulle vilja hänvisa till. Jag betonade då att pedagogik som vetenskap har till uppgift att analysera vad jag kallade socialisations- och kommunikationsprocesser som meningsskapande. Med detta vill jag hävda att dessa processer är interaktiva eller ömsesidiga och att de är kontingenta, d v s aldrig på förhand givna.

Jag urskilde i samma föreläsning, och jag vill fortfarande hävda, att två huvudfrågor kan betonas som ingående i uppgiften att analysera socialisations- och kommunikationsprocesser som meningsskapande, nämligen:

- *urvalsfrågan* (valet av innehåll) – vilka faktorer bestämmer innehållet?
- *institutionsfrågan* (vad är skolan för slags institution? vad är universitetet för slags institution?) – vem har auktoritet att bestämma dess innehåll och utformning?

Vid Uppsala universitet, dit jag återvände efter den relativt korta utflykten till Stockholm, och där jag installerades 1996 sökte jag fördjupa den senare frågan i ett politisk filosofiskt perspektiv med föreläsningen ”Barns och ungdomars rättigheter till en pluralistisk utbildning”.² Just rättighetsbegreppet och utbildning som medborgerlig rättighet har varit en viktig referenspunkt för mig i en analys av de skilda förväntningarna på utbildning. Jag har uttryckt detta som en spänning mellan utbildning som civil rättighet och utbildning som social rättighet.³

Ett underliggande budskap i den föreläsningen och i min forskningsverksamhet över huvud taget är att frågor kring rättigheter, social rättvisa, solidaritet, jämlikhet, jämställdhet och demokrati, d v s det som brukar kallas *essentially contested concepts* (i grunden omstridda begrepp) och de normativa uttolkningarna av innebörden i dessa begrepp är synnerliga legitima och angelägna vetenskapliga problem, inte minst i förhållande till utbildning. Dessa begrepp eller om man så vill, värden, är också sådana som historiskt benämnts sko-

lans övergripande mål och skolans värdegrund. En central fråga är just hur denna värdegrund uppfattas – som enhetlig eller som motsättningsfull och i grunden just omstridd.⁴

Analysen av sådana begrepp utgör också exempel på vad vi gör i den forskningsgrupp som jag leder och som är den verksamhet som jag är verkligen stolt över därför att forskningsgruppen består av så många eminenta forskare och bildar en synnerligen spännande forskningsmiljö.

Forskningsgruppen SOC-INN som är en förkortning av ”Socialisationens innehåll och medborgarskapets dimensioner” består av ett drygt tjugotal forskare från Uppsala, Stockholm och Örebro där fem disputerat och övriga är doktorander.⁵ Forskningsinriktningarna är dels den didaktiska där intresset för urvalsfrågan, undervisningens innehåll fokuseras, och dels den politisk filosofiska med litet olika tyngdpunkter.

Den *didaktiska inriktningen* har vuxit fram ur läroplansteorin under 1980-talet främst i Uppsala och den har varit kopplad till uppbyggnaden av centrum för didaktik vid institutionen för lärarutbildning, Uppsala universitet. Producerade och kommande avhandlingar har bl a belyst valmöjligheter inom olika ämnesområden som samhälls- och naturorienterande ämnen, idrott, medieundervisning, hemkunskapsämnet, språk etc, samt analyserat konsekvenser av olika val i förhållande till framför allt innehåll.⁶

Den omnämnda didaktiska forskningen är internationellt väl förankrad och väl bemött i HSFR:s utvärdering av pedagogisk forskning i Sverige.⁷ Den här forskningen har också vidareutvecklats metodologiskt, exempelvis vad gäller nya former för textanalys på pragmatisk grund. Carl Anders Säfströms och Leif Östmans inom kort kommande bok är här ett exempel.⁸ Med dessa perspektiv som grund så hoppas jag bl a att denna didaktiska inriktning skall kunna vidareutvecklas inom ett nyligen inrättat didaktiskt forum vid Pedagogiska institutionen här i Örebro.

En till den läroplansteoretiskt baserade didaktiken viktig kompletterande verksamhet som byggts upp under Uppsalatiden och där också en avhandling producerats är vetenskapssociologiska / vetenskapshistoriska analyser av pedagogik som vetenskap vad gäller förutsättningar för att analysera innehåll.⁹ Den här metahållningen till den egna disciplinen räknar vi också med att kunna vidareutveckla såväl inom SOC-INN som här i Örebro.¹⁰

Om vi sedan förflyttar oss till institutionsfrågan, som givetvis i vissa stycken också är närvarande i de didaktiska analyserna, så har vi här successivt utvecklat analyser av relationen *utbildning och demokrati* på mer uttalat filosofiska grundvalar – pragmatisk och annan politisk filosofisk grund. Den här forskningen har utvecklats såväl i Uppsala som i Stockholm (där jag alltså var professor 1994-1996 och har förmånen att fortfarande handleda ett antal personer som är på väg att skriva viktiga avhandlingar) samt här i Örebro.¹¹

Sammantaget handlar denna forskning bl a om utbildningens medborgarformerande, gemenskapsformerande och identitetsformerande roll i det multikulturella samhället, men här ingår också analyser av föräldra- och elevinflytande och analyser av centrala begrepp inom utbildningspolitik och skolans värdegrund som demokrati, likvärdighet, solidaritet etc. I den här forskningen ingår såväl historiska analyser, textanalyser av utbildningspolitiska dokument som klassrumsforskning.¹²

Jag tror jag vågar påstå att forskningsgruppens medlemmar – även om de givetvis har skilda åsikter i många frågor – enas bl a i *en tro på utbildning som en viktig och potentiellt betydelsefull kraft*, dvs att utbildningen – även om många exempel finns på dess meningslöshet – kan vara en central instans och institution i erövrandet av demokratin och förutsättning för demokratins fördjupning och det är utifrån detta intresse som vår forskning tar form.

Vad kan vi då avse med att utbildning skall ha denna betydelse i förhållande till demokrati? Som centrala komponenter i vad jag ser som en utbildning för demokrati menar jag att utbildningen

- för det första behöver nödvändiga resurser vilket idag står på dagordningens första punkt och
- för det andra behöver vara inordnad i ett klimat som stödjer en sådan, demokratisyftande inriktning.

Vad gäller bägge dessa punkter har det tyvärr skett en förskjutning, ett utbildningspolitiskt systemskifte, under senare år som i vissa avseenden allvarligt försämrat förutsättningarna för en utbildning för demokrati – vi har också analyserat dessa förändringar inom forskningsgruppen i en bok med just namnet *Utbildningspolitiskt systemskifte?* (Englund red 1995).

Jag menar för egen del vidare att en utbildning för demokrati vad gäller innehåll och karaktär

- för det första bör ge utrymme för skilda perspektiv, och
- för det andra bör vara kommunikativ, dvs ge plats för intensiv muntlig och skriftlig bearbetning, för kvalificerade samtal i seminarieform åt dessa skilda perspektiv och tolkningar, skilda synsätt på vad det vara månade – för att deltagarna gemensamt skall kunna utveckla sina skilda uppfattningar och synsätt och ge argument för dem.¹³

Utvecklingen av en sådan här *deliberativ* grundhållning, en utbildning som grundas på ständig skriftlig och muntlig kommunikation präglar knappast det svenska utbildningssamhället av idag, utan det grundas snarast på en idé om kunskapsförmedling av fasta och entydiga kunskaper och utvärdering av desamma etc.

Här menar jag att vi (inom utbildningsvärlden) har en gemensam utmaning – inte bara i ett samhälle som i alltför hög grad premierar en förenklad ordnings- och effektivitetssyn på utbildning – utan också i det som omger oss här och nu, dvs Örebro universitet, att skapa det kommunikativa universitetet med mer kommunikativa utbildningsformer, snarare än entydigt kunskapsförmedlande.

Jag menar också att vår pedagogiska institutions lärarutbildningsmodell med kombination av

- avancerade storföreläsningar (bl a i denna aula) och
- återkommande intensiv seminariebearbetning i mindre grupper,

borde komma alla grundstuderande till del. Inte heller universitetets grundutbildning bör vara korvstoppling. Jag hoppas här på det nyligen instiftade Didaktikforum och en kommande debatt om universitetets grundutbildning.

Jag tror också att det är viktigt att föra en sådan här debatt och uttala de här propåerna i ett samhälls- och utbildningsklimat som har börjat betrakta utbildning ur ett instrumentellt perspektiv och som en fråga om enbart ordning, effektivitet och kunskapsförmedling med allt högre ackord. Studerande och lärare i skolor och universitet har här ett gemensamt intresse samtidigt som vi har att tackla en dagsaktuell, förödande massmedieretorik om utbildning – exempelvis Hans Bergström på DN – som på intet sätt försöker sätta sig in i utbildningens komplexitet, primärt dess kommunikativa karaktär.

Det är kanske också här – i medvetenheten om att skolans problem är allmän egendom, att alla tillåts ha och skall ha en uppfattning om skolans uppgifter – som pedagogik som vetenskap står inför sin allra största utmaning.

Om vi således ställer frågor av den art som här skisserats så kan vi närma oss språk och texter för, om och i utbildning på ett speciellt sätt – med perspektivet att *talet om utbildning i hög grad konstituerar skolans verklighet*. Men det finns olika tal om utbildning och text och tal är sociala handlingar i världen.¹⁴

Utbildning handlar om att vi socialiseras in i språket, men språket, olika språk-användningar, ger oss också förutsättningar att uppfatta världen, att perspektivera världen på olika sätt samt att reflektera över densamma. Utbildningens konsekvenser, meningsskapandet, implicerar också skilda politiska och moraliska hållningar.

Det är också i relation till den här typen av perspektiv och frågor som vi i forskningsgruppen vänder oss till traditioner och internationella gestalter som

- den klassiska pragmatismen med namn som John Dewey och George Herbert Mead och inom
- den senmoderna pragmatismen namn som Jürgen Habermas och Cleo Cherryholmes.

Jag har för närvarande privilegiet att fackgranska John Dewey's *Demokrati och utbildning* från 1916 som tidigare inte översatts till svenska och som visar upp en annan Dewey än den progressivistiske "learning by doing-Dewey" som dominerat den svenska debatten och som många gånger dessutom vantolkats. Dewey's *Democracy and Education* (1916) ställer kommunikationsfrågan i centrum och anger också förutsättningar för kommunikation som grundläggande kriterium på demokrati. Liksom George Herbert Mead så betonar Dewey utbildningens interaktiva och kommunikativa karaktär och vilka möjligheter detta ger. Hans relativt okända analyser menar jag har en enorm potential för att begripa sig på kommunikation.¹⁵

Jürgen Habermas – som bl a tagit fasta just på Meads analyser – är bland samtida tänkare en annan viktig inspirationskälla för en syn på utbildning som överskrider ett traditionellt kunskapsförmedlande perspektiv och istället betonar *samtalets betydelse för en kommunikativ kompetens och en kollekt-*

tiv viljebildning – skapandet av en publik som bryr sig / *a public that has to define itself* / ja, uppväxande medborgare som potentiella deltagare i kollektiva strävanden och prioriteringar (Habermas 1988, 1996).

Cleo Cherryholmes (1988) är den amerikanske forskare som med sin *Power and Criticism* varit en viktig länk i utpekandet av språkets, vokabulärens betydelse i forskarvärldens *val mellan cynism och ett möjligheternas språk*, en problematik som också – som jag ser det – leder vidare till en kritisk hållning till det moderna, men med ett samtidigt kvarhållande vid vissa av dess grundläggande värden, dvs vad jag omnämnt som ”i grunden omtvistade värden” som demokrati, solidaritet, jämlikhet och rättvisa, värden som vi kan sträva efter att nå upp till.

Var hamnar då till slut pedagogiken som vetenskap med dessa riktlinjer som grund? Blir det en soft vetenskap / en vetenskap för ett jämlikt medborgarsamhälle i en tid då det är andra värden som breder ut sig? Ja, kanske det, men vi är i så fall i gott kvinnligt sällskap. Analyser av detta komplex har under det senaste decenniet kanske bäst uttryckts av kvinnor som Amy Gutmann (1987) som förespråkade allmänutbildningens och den deliberativa demokratiens möjligheter (Gutmann & Thompson 1996), Seyla Benhabib (1994) som vidareutvecklat diskursetiken och Martha Nussbaum (1995, 1997) som sökt revitalisera Aristoteles’ *phronesis*begrepp och angett ett behov av *narrative imagination* – innebärande ökade förutsättningar att förstå olika kulturer – för den högre utbildningen. Sammantaget handlar det om att betrakta utbildningsfrågor i ett värdeperspektiv där demokratin är en av de centrala riktlinjerna för kommunikation och ömsesidig respekt (jfr Dewey 1916).

Noter

1. Installationsföreläsningen i Stockholm 1994 finns publicerad i *Pedagogisk Forskning* 1 (1), s 40-53.
2. Installationsföreläsningen i Uppsala 1996 finns publicerad i *Utbildning och demokrati. Tidskrift för didaktik och utbildningspolitik* 6 (1), s 5-15.
3. Se exempelvis Englund (1993), (1994c).
4. Just denna problematik uppfattar jag i många stycken som avgörande när vi närmar oss skolans värdeförmedlande och värdekommunicerande roll liksom när vi försöker begripa oss på skolans medborgarfostrande funktion i vid mening. Här ryms (historiskt och i samtiden) uppfattningar alltifrån snäva avgränsningar av värdeförmedling – att det är skolans uppgift att bidra till internaliseringen av bestämda värden – till kommunikativa hållningar med utrymme för offentlig diskussion av värdefrågor. Förhållnings-sättet till och behandlingen av de värden som tidigare nämnts, som exempelvis demo-

- krati, rättvisa etc, blir här synnerligen central. Det är också forskning kring denna typ av frågor som står i fokus inom ramen för projektet "Demokrati, autonomi och gemenskap" (jfr not 11) och forskning inriktad på skolans värdegrund.
5. De doktorsavhandlingar som producerats av forskningsgruppens medlemmar hittills är följande: Säfström (1994), Gustavsson (1994), Östman (1995), Ljunggren (1996), Lahdenperä (1997). Licentiatavhandlingar: Papathanasiou (1993), von Wright (1997).
 6. Till det skolverksfinansierade projektet "Undervisningspraktik, mening och medborgarfostran: ett didaktiskt perspektiv" är ett tiotal forskare med didaktisk inriktning relaterade. För en översikt av den forskning som hittills utförts hänvisas till verksamhetsberättelser från projektet. För aktuella betraktelser av mitt didaktiska perspektiv, se Englund (1997bcd, 1998abc).
 7. För en utomstående beskrivning och värdering av SOC-INN-gruppens forskning, se HSFR:s (Achtenhagen m fl 1997) utvärdering av pedagogisk forskning i Sverige s 50-53, 109, 112, 160-161 och kap. 8. Bland den senare tidens internationella produktion kan nämnas Englund (1994abc, 1996bcde, 1997bdef, 1998abd), Lahdenperä (1998), Ljunggren (1996), Roberts & Östman red (1998), Säfström (1996), von Wright (1997), Östman (1996).
 8. Säfström & Östman red (1999).
 9. Englund (1992, 1996ac), Säfström (1992, 1994).
 10. Bl a inom det riksbanksfinansierade projektet "The university and the new research landscape" och närmare bestämt inom delprojektet "Pedagogisk psykologi" (Carl Anders Säfström). Se även kommande avhandling av Guy Karnung.
 11. De politisk-filosofiska perspektiven på skola och utbildning, relationen utbildning - demokrati har tagit form och utvecklats inom ramen för det skolverksfinansierade projektet "Demokrati, autonomi och gemenskap" under de senaste åren. Här har ett tiotal forskare inom forskningsgruppen SOC-INN engagerats och dessutom har ett omfattande samarbete etablerats med forskare från flera andra discipliner som med pedagogiska forskare från Pedagogiskt forskningsinstitut i Oslo, Norge. Projektet har bl a avrapporterats i denna tidskrift nr 1 1996 och dessutom är detta nummer baserat på projektets forskning. För en översikt av den forskning som hittills utförts hänvisas till verksamhetsberättelser från projektet. Sammantaget kan sägas att forskningsgruppens främsta nätverkspoler är Örebro - Uppsala - Stockholm, men att också andra universitetsorter är viktiga samarbetsparter. Här räknar vi med att i framtiden kunna vidareutveckla samarbetet i flera konkreta projekt.
 12. Ansatser inom forskningsgruppen SOC-INN vid pedagogiska institutionen här i Örebro som efterhand kommer att leda till avhandlingar kan kortfattat anges enligt följande: Utbildningspolitik i det andra moderna (Ylva Bergström), Talet om vi och de andra (Lotta Brantefors), Föräldrainflytande i skolan (Lars Erikson), Elevers autonomi (Eva Hagström), Argumentation i klassrummet (Johan Liljestrand), Identitet och lärande (Charlotta Pettersson), Likvärdighetsbegreppet (Ann Quennerstedt).
 13. Jag har i flera tidigare arbeten lagt fram idéer om en skola för demokrati, för en översikt av arbeten under 1980-talet se Englund (1994d).
 14. För två aktuella studier som tar sin utgångspunkt i talet om utbildning och dess centrala begrepp, likvärdighet och demokrati, se Englund kommande.
 15. Meads produktion – som är speciell i det avseendet att den i hög grad förekommer i form av studerandes föreläsninganteckningar – upplever idag ett starkt förnyat intresse.

Referenser

- Achtenhagen, Frank; Bjerg, Jens; Entwistle, Noel; Popkewiitz, Tom & Vislie, Lise (1997): *An Evaluation of Swedish Research in Education*. Red: Karl-Erik Rosengren & Bo Öhngren. Stockholm: HSFR Brytpunkt.
- Cherryholmes, Cleo (1988): *Power and Criticism. Poststructural Investigations in Education*. New York: Teachers College press.
- Dewey, John (1916): *Democracy and Education*. New York: MacMillan.
- Englund, Tomas (1993): *Utbildning som "public good" eller "private good" – svensk skola i omvandling*. Uppsala universitet: Pedagogiska institutionen. Pedagogisk Forskning i Uppsala 108.
- Englund, Tomas (1994a): Communities, markets and traditional values in Swedish schooling in the 1990s. *Curriculum Studies*, 2 (1) s 5-29.
- Englund, Tomas (1994b): Pädagogische Diskurse und die Konstitution von Öffentlichkeit. I Heinz Sünker et al, red: *Bildung, Gesellschaft, Soziale Ungleichheit*. Frankfurt: Suhrkamp, s 226-245.
- Englund, Tomas (1994c): Education as a citizenship right – a concept in transition: Sweden related to other Western democracies and political philosophy. *Journal of Curriculum Studies*, 26 (4) s 383-399.
- Englund, Tomas (1994d): *Skola för demokrati? Bokslut över ett svunnet 80-tal och en demokratiskt syftande läroplan – Lgr 80: En kommenterad dokumentation av tio texter*. Uppsala universitet: Pedagogiska institutionen. Pedagogisk Forskning i Uppsala 115.
- Englund, Tomas, red (1995): *Utbildningspolitiskt systemskifte?* Stockholm: HLS Förlag.
- Englund, Tomas (1996a): Pedagogikens uppgifter. Att utveckla kunskap om socialisations- och kommunikationsprocesser som meningsskapande. *Pedagogisk Forskning*, 1 (1), s 40-53.
- Englund, Tomas (1996b): The public and the text. *Journal of Curriculum Studies*, 28 (1), s 1-35.
- Englund, Tomas (1996c): Educational research in Sweden – historical perspectives and current trends. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 40 (1), s 43-55.
- Englund, Tomas (1996d): Are professional teachers a good thing? I Ivor Goodson och Andy Hargreaves red: *Teachers' Professional Lives*. London: Falmer press, s 75-87.
- Englund, Tomas (1996e): Didaktik på läroplansteoretisk grund. I Karsten Schnack red: *Laeseplansstudier 3. Didaktiske studier. Bidrag til didaktikkens teori og historie*. Danmarks Laererhøjskole, s 439-466.

- Englund, Tomas (1997a): Barns och ungdomars rättighet till en pluralistisk utbildning. *Utbildning och demokrati. Tidskrift för didaktik och utbildningspolitik*, 6 (1), s 5-15.
- Englund, Tomas (1997b): Towards a dynamic analysis of the content of schooling: narrow and broad didactics in Sweden. *Journal of Curriculum Studies*, 29 (3), s 267-287.
- Englund, Tomas (1997c): Om meningsskapandets möjligheter. *Pedagogisk Forskning*, 2 (1), s 43-53.
- Englund, Tomas (1997d): Undervisning som meningserbjudande. I Michael Uljens red: *Didaktik*. Lund: Studentlitteratur, s 120-145.
- Englund, Tomas (1997e): Towards a communicative rationality – beyond (the metaphors of) didactics and curriculum theory. I Berit Karseth; Sigrun Gudmundsdottir & Stephan Hopmann red: *Didaktikk: Tradisjon og fornyelse. Festskrift til Björg Brandtzaeg Gudem*. Universitetet i Oslo: Pedagogisk forskningsinstitutt Rapport nr 12, s 22-34.
- Englund, Tomas (1997f): Educational discourses and creating a public: A critical pragmatic view. I Russel Farnen & Heinz Sünker red: *Politics, Sociology and Economics of Education – International and Comparative Perspectives*. New York: St Martin's press, s 211-228.
- Englund, Tomas (1998a): Problematizing school subject content. I Douglas Roberts & Leif Östman red: *Problems of Meaning in Science Curriculum*. New York: Teachers College Press, s 13-24.
- Englund, Tomas (1998b): Teaching as an offer of (discursive?) meaning. I Björg Gudem & Stephan Hopmann red: *Didaktik and/or Curriculum*. New York: Peter Lang, s 215-226.
- Englund, Tomas (1998c): Varför ett sociopolitiskt perspektiv på det vi kallar undervisning och lärande? *Utbildning och demokrati. Tidskrift för didaktik och utbildningspolitik*, 7 (2), s 5-14.
- Englund, Tomas (1998d): Educational research in Sweden – Historical perspectives and a critical examination of current trends: Towards a revitalized analysis of the meaning-bearing dimension of socialization. I Peter Drewek & Christoph Lüth red: *History of Educational Studies. Paedagogica Historica International Journal of the History of Education. Supplementary Series vol. III*, s 247-264.
- Englund, Tomas (kommande a): Talet om likvärdighet i svensk utbildningspolitik. I Carl Anders Säfström & Leif Östman red: *Textanalys. En introduktion till syftesrelaterad läsning*. Lund: Studentlitteratur.
- Englund, Tomas (kommande b): *Den svenska skolan och demokratin – möjligheter och begränsningar*. Underlag för demokratiutredningen.

- Gustavsson, Kjell (1994): *Vad är idrottandets mening? En kunskapssociologisk granskning av idrottens utveckling och läromedel samt en organisationsdidaktisk kompetensanalys*. Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala Studies in Education 55.
- Gutmann, Amy (1987): *Democratic Education*. Princeton: Princeton University press.
- Gutmann, Amy & Thompson, Dennis (1996): *Democracy and Disagreement*. Cambridge: Harvard University press.
- Lahdenperä, Pirjo (1997): *Invandrarbakgrund eller skolsvårigheter. En textanalytisk studie av åtgärdsprogram för elever med invandrarbakgrund*. Stockholm: HLS Förlag.
- Lahdenperä, Pirjo (1998): School difficulties and immigrant background: Conclusions about intercultural education. *European Journal of Intercultural Studies*, 9 (3), s 297-306.
- Ljunggren, Carsten (1996a): Education, media and democracy: on communication and the nature of the public in the light of John Dewey, Walter Lippmann and the discussion of modernity. *Journal of Curriculum Studies*, 28 (1), s 73-90.
- Ljunggren, Carsten (1996b): *Medborgarpubliken och det offentliga rummet. Om utbildning, medier och demokrati*. Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala Studies in Education 68.
- Nussbaum, Martha (1995): *Känslans skärpa och tankens inlevelse*. Stockholm: Symposion.
- Nussbaum, Martha (1997): *Cultivating Humanity. A Classical Defense of Reform in Liberal Education*. Cambridge: Harvard University press.
- Papathanasiou, Odysséas (1993): *Hemspråksreformen och hemspråksämnet utifrån ett utbildnings- och kunskapssociologiskt perspektiv*. Uppsala universitet: Pedagogiska institutionen. Pedagogisk Forskning i Uppsala 109.
- Roberts, Douglas & Östman, Leif red (1998): *Problems of Meaning in Science Curriculum*. New York: Teachers College press.
- Säfström, Carl Anders (1992): Pedagogikens möjligheter. *Forskning om Utbildning*, 19 (2), s 41-50.
- Säfström, Carl Anders (1994): *Makt och mening. Förutsättningar för en innehållsfokuserad forskning*. Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala Studies in Education 53.
- Säfström, Carl Anders (1996): Education as a science within a scientific-rational discourse. *Journal of Curriculum Studies*, 28 (1), s 57-71.
- Säfström, Carl Anders & Östman, Leif red: *Textanalys. En introduktion till syftesrelaterad läsning*. Lund: Studentlitteratur. (Under tryckning.) *Utbildning och demokrati. Tidskrift för didaktik och utbildningspolitik*.

- von Wright, Moira (1997a): *Socialisationsprocessen, metaforer och synsätt hos blivande lärare*. Stockholm: Lärarhögskolan.
- von Wright, Moira (1997b): Student teachers's beliefs and a changing teacher role. *European Journal of Teacher Education*, 20 (3), s 257-266.
- Östman, Leif (1995): *Socialisation och mening. No-utbildning som politiskt och miljömoraliskt problem*. Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala Studies in Education 61.
- Östman, Leif (1996): Discourses, discursive meanings and socialization in chemistry education. *Journal of Curriculum Studies*, 28 (1), s 37-55.